

Dzieje Apostolskie

Księga Dziejów Apostolskich obejmuje okres ok. 30 lat, od narodzin Kościoła w dzień Pięćdziesiąticy do uwięzienia Pawła w Rzymie. Opisuje ona rozprzestrzenienie się chrześcijaństwa w krajach północnej części Morza Śródziemnego, od dzisiejszej Syrii, Turcji i Grecji aż do centrum imperium rzymskiego. Dzieje zajmują się głównie apostołami Piotrem i Pawłem, chociaż księgę można by równie dobrze zatytułować „Dziejami Duchła Świętego”, ponieważ właśnie pod jego przewodnictwem nowo narodzony Kościół przekroczył narodowe granice Izraela, stając się ruchem, obejmującym cały świat.

Kto jest autorem?

Wszystkie najstarsze świadectwa wskazują na „Łukasza, drogiego przyjaciela i lekarza” Pawła. Napisał on Dzieje Apostolskie jako dalszy ciąg wcześniejszego dzieła, trzeciej Ewangelii. Łukasz jest jedynym autorem No-

wego Testamentu, który nie był Żydem. Pochodził z Antiochii albo z Filipi. Chociaż znamy mało faktów z jego życia, z jego pism wynika, że był zdolnym i wiarogodnym historykiem. Ze sposobu, w jaki przechodzi w Dziejach Apostolskich od trzeciej do pierwszej osoby liczby mnogiej (16,10; 20,5; 27,1), wiemy, że uczestniczył w wielu wydarzeniach, które opisuje. Był z Pawłem w Filippi; towarzyszył mu w fatalnej podróży do Jerozolimy, nie opuszczał go w czasie dwuletniego pobytu w Cezarei i dzielił z nim losy w czasie podróży do Rzymu, kiedy przeżyli rozbicie okrętu. Miał wiele okazji do uzyskania informacji z pierwszej ręki od Pawła, Barnaby i od innych członków Kościoła w Antiochii; od Jakuba, brata Pana, i innych z Kościoła w Jerozolimie; i wreszcie od Filipa i jego córek w Cezarei. Z Łk 1,1-4 wiemy, jak bardzo zależało Łukaszowi na dotarciu do faktów.

Tabela chronologiczna

Podane niżej daty nie są ścisłe, ich margines błędny wynosi od 1 do 2 lat.

30 r. po Chr.	Założenie Kościoła w Jerozolimie (Dz 1-2)	50	Paweł w Koryncie (Dz 18)
32/35	Nawrócenie się Pawła (Dz 9)	53	Początek trzeciej podróży misyjnej (Dz 18,23)
34/37	Pierwszy pobyt Pawła w Jerozolimie (Dz 9,26nn.)	54-57	Pobyt Pawła w Efezie (Dz 19)
45 albo 46	Pomoc wysłana z Antiochii do Jerozolimy zagrożonej głodem (Dz 11,27nn.). Śmierć Jakuba	57-58	Paweł w Grecji (Dz 20)
46 albo 47	Pierwsza podróż misyjna (Dz 13-14)	58 (czerwiec)	Paweł przybywa do Jerozolimy (Dz 21)
48	Sobór Jerozolimski (Dz 15)	58-60	Uwięzienie w Cezarei (Dz 24-26)
48-51	Druga podróż misyjna (Dz 15,36-18,22)	60-61	Odwolanie się do cesarza i podróż do Rzymu (Dz 27)
		61-63	Uwięzienie w Rzymie (Dz 28,30)

Dlaczego napisał?

Aby zapoznać Teofila z faktami dotyczącymi chrześcijaństwa (Łk 1,1-4), o którym krążyło mnóstwo dziwnych i fałszywych pogłosek. Wyjaśnia to nacisk, jaki Łukasz kładł na głoszenie Dobrej Nowiny poganom, którzy, w odróżnieniu od wielu Żydów, chętnie jej słuchali (28,28). Chciał także wytłumaczyć niepokoję, które tak często wybuchaly po zwiastowaniu. Wszędzie ich podłożem była albo zawiść Żydów, albo podejrzane interesy. Często opisuje też, jak władze rzymskie oczyszczały chrześcijan z oskarżeń i chroniły przed atakami tłumu.

Kiedy powstały?

Dawniej sądzono, że pod koniec dwuletniego pobytu Pawła w więzieniu w Rzymie, między 61 a 66 r. Nie ma w księdze żadnej wzmianki o przesładowaniach Nerona ani o buncie Żydów (66-70 r.), ani też o śmierci Pawła (ok. 67 r.). Przeciwnie, księga kończy się akcentem optymistycznym. Z drugiej strony, księga musiała być napisana po

Ewangelii, którą egzegeci datują po 70 r. i korzystała bowiem z Marka (65-70) i zawiązała aluzję do szczegółów obłężenia Jeruzolimy (70 r.). Łukasz świadomie zakończył akcję Dziejów w momencie, gdy Dobra Nowina z Jeruzolimy dotarła do samej stolicy imperium.

1-8,1a POCZĄTEK KOŚCIOŁA W JERUZOLIMIE

1,1-14 Prolog; 40 dni od zmartwychwstania do wniebowstąpienia

„Pierwsza księga” Łukasza (Ewangelia) opisuje wszystko, co Jezus „czynił i czepo nauczał od początku” w czasie swojego ziemskiego życia. Dzieje Apostolskie kontynuują historię dzieła Jezusa po Jego wniebowstąpieniu, dzieła, które podejmują apostołowie napędzeni Duchem Świętym. Księga ukazuje spełnienie się obietnicy (w. 8) w Jeruzolimie (2,1-8,1a), Judei i Samarii (8,1b-11,18) i dalej (11,19 do końca).

Obłok (9): wszystko, co oko ludzkie mogło zobaczyć z chwały obecności Bożej (por. też Wj 40,34 i Łk 9,34-35).

Droga szabatowa (12): Prawo pozwalało na przebieganie w dniu szabat najwyżej około kilometra.

Maryja... i bracia Jego (14): tutaj matka Jezusa jest wspomniana ostatni raz w Nowym Testamencie. Jego bracia (ewentualnie krewni w szerokim sensie, może kuzyni) są skojarzeni z uczniami. Znamy imię przynajmniej jednego z nich – Jakuba, który widział zmartwychwstałego Jezusa (1 Kor 15,7).

1,15-26 Wybór dwunastego apostoła

O ile wiemy, apostołowie po raz ostatni postępują się tutaj tradycyjną metodą rzucania losów. Zresztą nie jest to tylko ślepy los, bo przed rzuceniem losów długo się modlą. Kandydat musiał być z Chrystusem przez całą Jego ziemską działalność i musiał Go widzieć po zmartwychwstaniu.

Góra Oliwna, miejsce wniebowstąpienia Jezusa

nia i teraz, ku zdumieniu tego mieszanego audytorium, każdy słyszał własny język. Przekleństwo wieży Babel (Rdz 11) zostało odwrócone.

2,14-47 Kazanie Piotra i jego skutki

Kazanie wywołuje natychmiastową odpowiedź. Przyjęcie chrztu napędza wszystkich nowym, radosnym poczuciem wspólnoty. Duchowa jedność znajduje praktyczny wyraz w gotowości do dzielenia się pieniędzmi i dobrami.

Trzecia godzina (15): to znaczy dziewiąta rano.

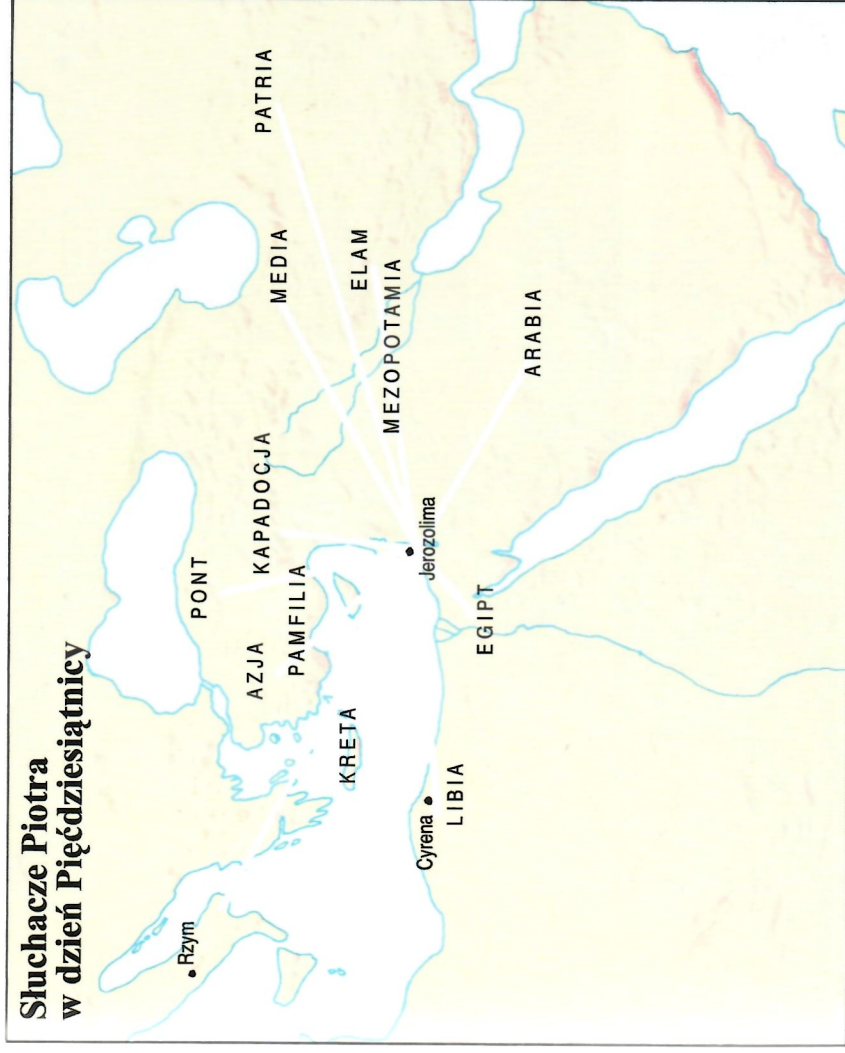
3-4,31 Uzdrawienie chromego; Piotr i Jan w areszcie

Uzdrawianie i nauczanie, jak w czasie działalności Jezusa, idą ze sobą w parze: jedno i drugie dokonywało się w mocy Ducha

Świętego. **Pięćdziesiątnica (1):** stare żydowskie święto pierwocin przypadające na początek żniwa pszenicy. Minęło 50 dni od Paschy i ukrzyżowania Jezusa. **Każdy słyszał, jak przemawiali w jego własnym języku (6):** obecni Żydzi i konwertyci pochodzili z wielu krajów, nawet jeżeli wyższy posługiwali się greką albo jednym z dialektów aramejskich. Zazwyczaj galilejska mowa apostołów była trudna do zrozumienia.

Każdy słyszał, jak przemawiali w jego własnym języku (6): obecni Żydzi i konwertyci pochodzili z wielu krajów, nawet jeżeli wyższy posługiwali się greką albo jednym z dialektów aramejskich. Zazwyczaj galilejska mowa apostołów była trudna do zrozumienia.

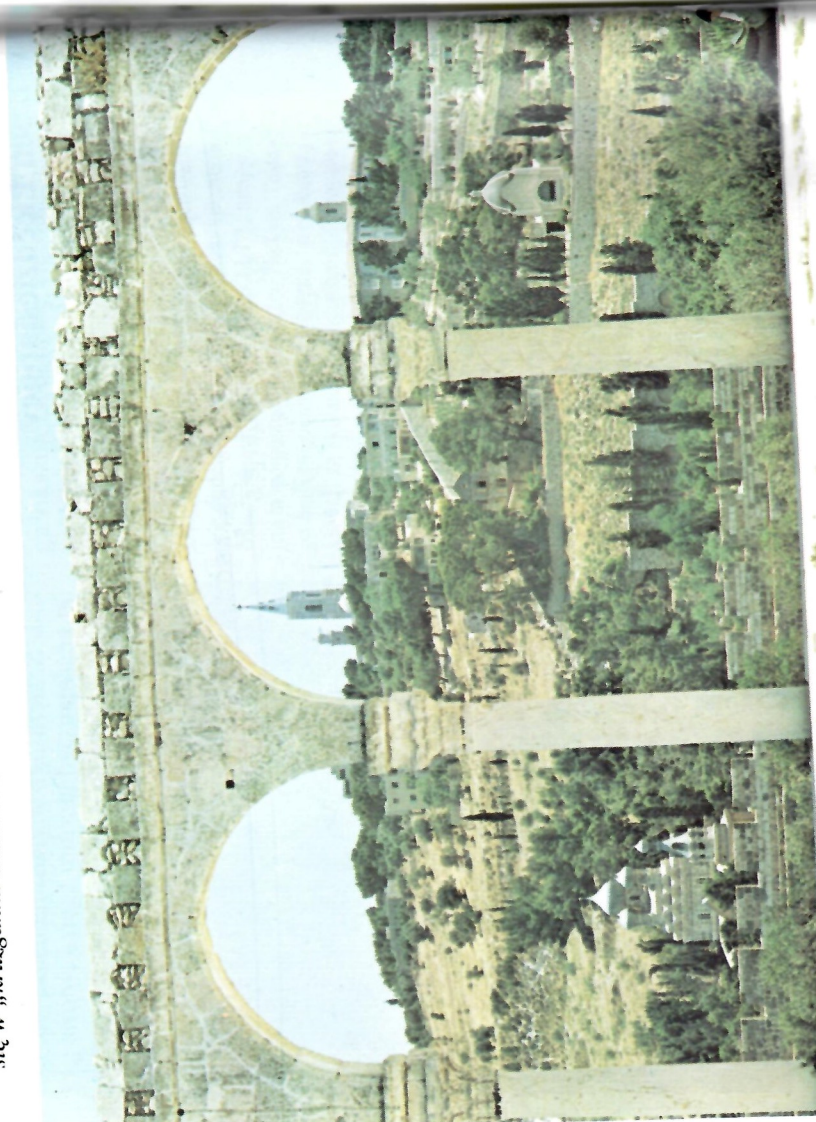
Śluchacze Piotra w dzień Pięćdziesiątnicy

Świętego. Nauczanie, zawsze skupiające się na zmartwychwstaniu Chrystusie, irytuje saduceuszy, którzy negują możliwość zmartwychwstania. Paweł będzie wykorzystywał różnice między faryzeuszami a saduceuszami w tej samej kwestii (23,6). Zmartwychwstanie od samego początku było sednem orędzia chrześcijańskiego. Apostołowie wszędzie mówili o Jezusie i zmartwychwstaniu; Ateńczycy myśleli nawet, że Paweł mówi o dwóch różnych bóstwach (zob. komentarz do 17,18).

Godzina dziewiąta (3,1): to znaczy piętnasta. Porami modlitwy były: wczesny ranek, popołudnie (jak tutaj) i zachód słońca. Pierwsze dwie pory pokrywały się z porannymi i wieczornymi ofiarami.

Widok na Górę Oliwną z terenu świątyni w Jerozolimie. Łuki znaczą miejsce, gdzie były krużganki otaczające dziedziniec świątyni w czasach Nowego Testamentu. Uczniowie spotykali się w „krużganku Salomona”.

Barnaba (4,36): dalsze rozdziały pokaza, jak trafnie dobrane jest to imię, Barnaba, który został przywołany Kościoła w Antiochii, wyruszył później razem z Pawłem w podróż misyjną i często podtrzymywał go na duchu, tak jak swojego młodego kuzyna, Jana Marka.

5,12-42 Apostołowie przed Sanhedrynem
Kiedy rosła liczba osób uzdrowionych przez apostołów, sytuacja zaczęła przypominać czasy działalności Jezusa w Galilei. Wielki wpływ apostołów budził zawiść władz żydowskich. Ale groźby, więzienie, a nawet chłosta nie są orężem mogącym pokonać moc Bożą.

Krużganek Salomona (12): dziedzińce budynków publicznych były często miejscem spotkań, na których prowadzono dyskusje czy nauczano; tak samo uczniowie spotykali się na dziedzińcach świątyni, aby słuchać swoich nauczycieli. Chrześcijanie gromadzili się w krużganku Salomona (zob. fot. s. 545).

Krew tego człowieka (28): apostołowie otwarcie obarczają Sanhedryn odpowiedzialnością za śmierć Jezusa i członkowie rady boją się odwetu.

Gamałiel (34): przywódca faryzeuszów; nauczyciel Pawła. Jest mądrym doradcą.

6 Ustanowienie Siedmiu; zeznania przeciwko Szczepanowi

Żydzi spoza Palestyny, mówiący po grecku, skarżyli się na niesprawiedliwe rozdzielanie codziennej jałmużny. Apostołowie zaproponowali wybranie spośród nich siedmiu wypróbowanych uczniów i powierzenie im spraw materialnych. Przynajmniej dwóch spośród nich pozostawiło trwałe ślad w nowym Kościele: Szczepan, wielki kaznodziej, pierwszy męczennik, i Filip.

Szczepana oskarżono o bluźnierstwo, tak samo jak Jezusa. Wydaje się, że on pierwszy przewidział, iż nowa nauka nieuchronnie doprowadzi do zerwania z judaizmem.

Synagoga libertynów (9): prawdopodobnie gromadząca wyzwolenców (niegdyś jeńców-niewolników) z wspomnianych miejsc.

Dekret z Nazaretu

Ta znamienita inskrypcja datuje się najprawdopodobniej na I w. po Chr. W 1878 r. została przysłana z Nazaretu na adres pewnego francuskiego kolekcjonera. Czy powodem wydania tego dekretu była szerszą się pogłoska o zmartwychwstaniu Jezusa z Nazaretu?

”Rozporządzenie cesarza. Jest moim życzeniem, żeby groby i grobowce mające służyć kultowi przodków, dzieci czy członków rodziny pozostawały na zawsze w stanie nienaruszonym. Jeżeli jednak ktokolwiek powiadomi o fakcie zniszczenia ich albo wydobycia, w jakikolwiek sposób, pogrzebanego ciała, albo o bezprawnym przeniesieniu go w inne miejsce z zamiarem jego znieważenia, albo o usunięciu pieczęci czy kamieni, to rozkazuję, żeby osobę, która dopuściła się takiego czynu, postawić przed sądem, zarówno przez wzgląd na szacunek dla bogów, jak również poszanowanie śmiertelnych. Jesteśmy bowiem w najwyższym stopniu zobowiązani do okazywania czci zmarłym. Niech nikt w żaden sposób nie zakłóca ich spokoju. W razie przekroczenia tego zakazu winowajca będzie oskarżony o zbezczeszczenie grobu i skazany na karę śmierci.”

7-8,1a Obrona i śmierć Szczepana

Obrona przyjmuje formę przeglądu historii narodu. Trybunał zna fakty, ale ich interpretacja jest dla niego rewolucyjna i zakończenie mowy uznaje za bezpośrednie wyzwanie (51-53). W przeszłości Izrael odrzucał proroków, począwszy od Józefa i Mojżesza. Obecne pokolenie odrzuciło samego Mesjasza. Wersety 44-50 są odpowiedzią Szczepana na oskarżenie dotyczące zniszczenia świątyni. Budowla jako „mieszkanie” Boga zawsze była jedynie namiastką.

Za pośrednictwem aniołów (53): Ga 3,19 i Hbr 2,2 także wiążą nadanie Prawa z aniołami, ale w Starym Testamencie nie ma o tym wzmianki.

Świadkowie... Szawel (58): Prawo nakazywało, żeby świadkowie oskarżenia pierwsi rzucali kamienie, chociaż w tym przypadku był to samosąd. „Młodzieniec” Szawel, który pojawia się tutaj po raz pierwszy, miał prawdopodobnie ok. 30 lat. Jako apostoł Paweł (rzymaska wersja jego imienia) staje się w następnych rozdziałach Dziejów Apostolskich postacią centralną. Tutaj jest współodpowiedzialny za

śmierć Szczepana. („Zgadzał się” może znaczyć, że jako członek Sanhedrynu głosiwał przeciw Szczepanowi.) Ale scena śmierci Szczepana nie dawała mu spokoju (22,20) i na pewno miała swoje znaczenie w przygotowaniu go do spotkania w drodze do Damaszku.

8, 1b-11, 18 PRZEŚLADOWANIE; EWANGELIA PRZENIKA DO JUDEI I SAMARII

Przepowiadanie pierwszych chrześcijan

MICHAEL GREEN

W głoszeniu słowa przez pierwszych chrześcijan zaskakujące było to, że jego treścią nie były religijne obowiązki czy normy moralne ani nawet jakiś program reform, ale osoba: Jezus, który został ukrzyżowany i o którym chrześcijanie wierzyli, że żyje. Uсилиli starali się Go lepiej zrozumieć (badając Stary Testament) i przybliżyć tym, którzy nigdy Go nie spotkali. Zarówno treścią, jak i siłą ich przesłania był Ten, który zmartwychwstał, którego wielu z nich znano i któremu towarzyszyło przez wiele lat, kiedy był cieleśią i rabbinem. Łączyła ich wspólna wiara i różny sposób jej głoszenia, który jednak mieścił się w ogólnie przyjętym zakresie. Przedstawiał się on mniej więcej tak:

„Spełniły się starożytne proroctwa i przyjsie Chrystusa zapoczątkowało nową erę. Zrodzony jako potomek Dawida, umarł, zgodnie z Pismami, aby uwolnić nas od obecnego złego świata. Został pogrzebany, trzeciego dnia zmartwychwstał, jak zostało zapowiedziane, i teraz siedzi po prawicy Boga jako Syn Boży i Pan żywych i umarłych. Tym, którzy w Niego wierzą, zesłał Ducha Świętego jako świadectwo swojego panowania i jako zapowiedź swojego powrotu jako Sędziego i Zbawiciela ludzi na końcu świata.”

Ten zakres nauczania rozwinął się bardzo wcześnie. Wiadac to we fragmentach wczesnego nauczania, w hymnach czy wyznaniach wiary, włączonych do listów. Na

przykład Flp 2,4-11 należy do tekstów najstarszych, pochodzi prawdopodobnie z czasów Kościoła mówiącego po aramejsku, ale pod względem stopnia rozwoju dokonywałego dorównuje innym tekstom Nowego Testamentu. Inne fragmentaryczne stwierdzenia wiary pochodzą z początków Kościoła zachowały się w: 1 Kor 15,1-4; Rz 1,3-4 i Tm 3,16.

Można też zauważyć pewne nieznaczne różnicowanie w rozłożeniu akcentów. W zwiastowaniu skrotowym głównie do Żydów podkreślano, że Chrystus wywołał nas od Prawa nadanego przez Boga na Synaju, które teraz zostało już „złamane”. Większego znaczenia nabierają zaś przebaczenie, usprawiedliwienie, oczyszczenie. W przypadku audytorium pogańskiego akcentowano u wolnienie przez Chrystusa od demonicznych mocy, tak liczących się w świadomości ludzi starożytnego świata.

Żydom więc przedstawiano Jezusa jako Chrystusa, mesjańskiego Wyzwoliciela, szczyt objawienia Starożytności. Nie-Żydom zaś, światu pogańskiemu, ukazywano Jezusa jako Pana i zwycięzcę wszystkich mocy złych. Pierwsi misjonarze, głosząc Jezusa światu pogańskiemu, który nie znał starotestamentowego objawienia o Bogu, musieli rozpoczynać swoją naukę od jej najgłębszych korzeni. W Dziejach Apostolskich zachowały się dwa przykłady takiego zwiastowania, jedno skierowane do prostych słuchaczy (14,15-17), drugie zaś do wykształconych (17,22-31). W obu przypadkach chrześcijanie

8, 1b-25 Odpowiedź Samarytan

Po śmierci Szczepana rozpoczęło się przesładowanie, które doprowadziło do pierwszego rozprzeszczenia się Kościoła. Wydaje się, że atak skoncentrował się na hellenistach (Żydach mówiących po grecku), co pozwoliło apostołom pozostać w Jerozolimie. Wierzący rozproszyli się i głosili Dobrą Nowinę wszędzie, gdzie się znaleźli, niekiedy z ogromnym

staraniem się udowodnić, że jest tylko jeden Bóg, obaląc bałwochwalstwo i w świetle objawienia poprzez naturę (Bóg stwarza i podtrzymuje wszelkie istnienie) przygotowując drogę dla specjalnego objawienia Bożego, które realizowało się w Chrystusie. Taki schemat nauczania stosowali Żydzi już mniej więcej sto lat wcześniej, kiedy starali się nawrócić niemoralny i bałwochwalczy, ale szukający prawdy świat pogański, na etyczny monoteizm Izraela. Stanowił on pozytywne wprowadzenie do zwiastowania typowo chrześcijańskiego i przez wieki pozostawał klasycznym modelem nauczania.

Pierwsi chrześcijanie, zwracając się zarówno do Żydów, jak i pogan, podkreślali nie tylko to, co Bóg uczynił dla ludzi przez Chrystusa, ale także to, co On ofiarowuje (nowe życie w Duchu Świętym, przebaczenie grzechów) i czego wymaga (pokuty, wiary i zaangażowania). Takie zaangażowanie zawierało trzy ściśle związane ze sobą elementy: chrzest, wiarę i przyjęcie Ducha Świętego. Te trzy elementy czyniły człowieka chrześcijaninem.

Dzieje Apostolskie ze szczególną wyrazistością pokazują, jak poważnie i głęboko traktowane było to pierwsze zwiastowanie. Czytamy słowa, z których wynika, że chrześcijanie działali jako gościecie, nauczyciele, polemiści. Dyskutowali na temat Dobrej Nowiny, dowodzili jej prawdziwości, dawali jej świadectwo i wykazywali jej zgodność z pismami Starożytności. Zwiastowanie nowej nauki nie było zadaniem tylko określonej grupy chrześcijan: kobiety rozmawiały o niej w palni, filozofowie roztrząsali ją na rogach ulic, więźniowie zapoznawali z nią swoich towarzyszy. Wiadomym znakiem jej siły byli ludzie z każdej klasy społecznej i z każdej kultury, którzy pod jej wpływem zmienili swoje życie (zob. 1 Kor 6,9-11) i którzy gotowi byli przyjąć cierpienie i śmierć (np. Dz 20,22-24).

powodzeniem, jak w przypadku Filipa, którego osiągnięcia były tak zdumiewające, że wysłano do niego dwóch apostołów, aby zobaczyli, co się wydarzyło.

w. 10: Szymon uważał siebie za jedynego wystannika najwyższego Boga.

Aby mogli otrzymać Ducha Świętego (15-17): każdy wierzący ma Ducha Świętego (zob. Rz 8,9; 1 Kor 12,13). Ale widzialny znak przyjsia Ducha – udzieleny wtedy, kiedy apostołowie oficjalnie uznali, że owi

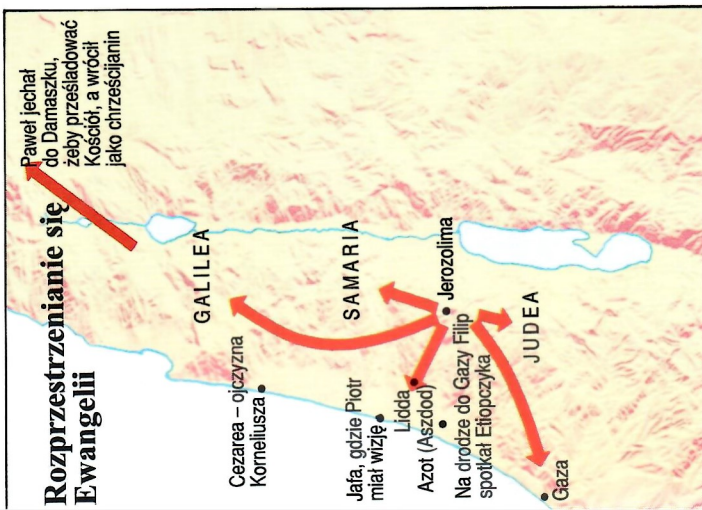
Te wszystkie okoliczności świadczyły ó nowym orędziem: słowa tych, którzy je głosili, były naznaczone mocą Ducha działającego w ich życiu społecznym i osobistym. Ponadto ich powodzenie było w znacznej mierze rezultatem zdolności mówienia o Jezusie w różny sposób, w zależności od potrzeb – nie byli w tym sztywnymi doktrynerami. Nie byli jednak za scalenie: nie mówili, że inne poglądy religijne są równie prawdziwe i że można je połączyć z nową wiarą. Chrześcijaństwo, jak judaizm, nie mogło mieć nic wspólnego z wierzeniami świata pogańskiego. Chrześcijanom jednak, w przeciwieństwie do Żydów, udało się w głoszeniu swojej wiary dostosować do danych okoliczności i jednocześnie zachować podany wyżej określony zakres i treść zwiastowania.

Na przykład twierdzenia Jezusa o „królestwie Bożym” mogły być przyjęte ze zrozumieniem przez słuchaczy żydowskich, ale gdzie indziej mogłyby doprowadzić do poważnych niepokojów politycznych. Pierwsi kaznodzieje woleli więc używać innych wyrazów Jezusa, jak „życie wieczne” czy „zbawienie”.

Podobnie tytuł „Syn Człowieczy”, nasuwający skojarzenia ściśle apokaliptyczne, mógł trafić do pewnych koludajstycznych, ale nic nie mówił słuchaczom reprezentującym inne kultury. Zamiast więc tego rodzaju wyrażenia ci pierwsi kaznodzieje używali słów, do których pojęcie było przyzwyczajeni, jak „Syn Boży” czy „Pan”.

Głosząc swego Mistrza, posługiwali się językiem i pojęciami znanymi tym, do których chcieli trafić. Owi pierwsi nauczyciele chcieli, żeby to jedyne w swoim rodzaju zbawcze dzieło zapowiedziane, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego Jezusa, który jest Bogiem, którego służyli i którego orędzie głosili, było przejrzyste dla każdego słuchającego.

Rozprzestrzenianie się Ewangelii

członkowie pogardzanego narodu stali się dziećmi Boży mi – ma tutaj podkreślać szczególnie znaczenie przyjeżdża Samarytan do Kościoła.

8,26-40 Filip i etiopski skarbnik

Bóg odwołuje Filipa do innego zadania u przeczytu pełnej sukcesów działalności w Samarii.

Etiop (27): ten żydowski konwertyta był skarbnikiem starożytnego królestwa, które odpowiada dzisiejszemu północnemu Sudanowi.

Kandaka (27): tytuł królowej matki, która rządziła krajem w imieniu swojego syna. Sam król, ubostwiony jako syn boga-słońca, był uważany za zbył świętego, aby spełniać także świeckie funkcje.

Pismo (32): Iz 53,7-8. Cytat pochodzi z tekstu greckiego (Septuaginty), który nieco różni się od tekstu hebrajskiego (masoreckiego), na którym opiera się nasz Skary Testament.

Cezarea (40): wydaje się, że Filip osiedlił się i zażył rodzinę w tym morskim porcie. Zob. 21,8-9.

9,1-31 Droga do Damaszku; nawrócenie Szawła

Nawrócenie Szawła oznacza punkt zwrotny w historii wczesnego Kościoła. Epirozod ten jest opowiedziany w Dziejach Apostolskich trzy razy: raz tutaj, przez Łukawza, i dwa razy przez Pawła (22,5-16; 26,12-18). Nigdy żadnemu nawróceniu nie towarzyszyła tak radykalna przemiana mentalności i postawy. Po spotkaniu z Chrystusem Szawel na trzy dni utracił wzrok, co symbolizuje śmierć Jezusa i Jego przebywanie przez trzy dni w grobie; w ten sposób Paweł identyfikuje się z Nim w chrzcie i w nowym życiu. Kiedy przeszedł Ananiasz, przesładowca Szawel stał się „bratem Szawłem”, członkiem, który z kolei sam będzie przesładowany przez tych, z którymi kiedyś aktywnie współdziałał. Jego nawrócenie dało Kościołowi krótką chwilę wytchnienia.

Ulica Prosta w Damaszku jest nadal główną arterią starożytnego placu targowego pod dachem.

Zachwycenie Piotra (9-16): kiedy Piotr znalazł się w stanie snu na jawie, było potudnie i ludzie Korneliusza zblizali się do Jafy.

11,1-18 Apostołowie aprobuja postępowanie Piotra

Powtórny opis wydarzeń, które rozegrały się w Cezarei, uwydatnia ich znaczenie. Krytyka, jaka spotkała Piotra ze strony skrajnie konserwatywnie nastawionych chrześcijan pochodzenia żydowskiego, będzie teraz nieustannie towarzyszyła jego wszelkim misjonarskim poczynaniom. Przyznanie poganom pełnego członkostwa w Kościele z pominięciem obrzezania stanowi najbardziej sporną kwestię w czasach apostołskich. Łukasz jednak wyraźnie daje do zrozumienia, że apostołowie i przywódcy byli wyzercupując poinformowani przez Piotra i w pełni aprobowali jego postępowanie. Ręka Boga była w tych wydarzeniach aż nadto widoczna.

11,19-16,5 ANTIOCHIA I DZIEŁO MISYJNE; GŁOSZENIE OREĐZIA W DZISIEJSZEJ SYRII I TURCJI

11,19-30 Antiochia – pierwszy kościół wśród pogan

Mniej więcej równoległe z wydarzeniami w Cezarei sprawy posuwały się naprzód na północy, w Antiochii, trzecim co do wielkości mieście ówczesnego świata (po Rzymie i Aleksandrii), centrum handlowym i stolicy rzymskiej prowincji Syrii. Ciepłe przyjęcie chrześcijańskiego orędzia przez Greków zmusiło Barnabę znowu do opuszczenia Jeruzolimy i do odszukania Pawła w jego rodzinnym Tarsie. W ten sposób zostaje przygotowana scena do następnych wielkich przedsięwzięć opisanych w dalszych rozdziałach, począwszy od 13.

Wielki głód.. za Klaudiusza (28): Klaudiusz panował w latach 41-54 r. Głód dotknął Palestynę ok. 46 r.

Droga (2): tak nazywano Kościół, zanim ludzie z Antiochii wprowadzili nową nazwę „chrześcijanie” (11, 26).

Tars (11): miasto liczące ok. pół miliona mieszkańców; miejsce spotkania Wschodu i Zachodu, Greków i ludzi Orientu. Zob. mapę s. 558.

9,32-43 Piotr w Liddzie i Jafie; wskrzeszenie Tabity

Okres spokoju pozwolił Piotrowi na odwiedzenie grup chrześcijańskich. Na jakiś czas zatrzymał się Jafie (port, z którego Jonasz niechętnie wyruszył na swoją misję do pogan) w domu garbarza (zawód „nieczysty”), co, być może, miało świadczyć o tym, że Piotr do pewnego stopnia wyzwoił się ze swoich religijnych uprzedzeń. Wkrótce jednak czekały go jeszcze poważniejsze wyzwania.

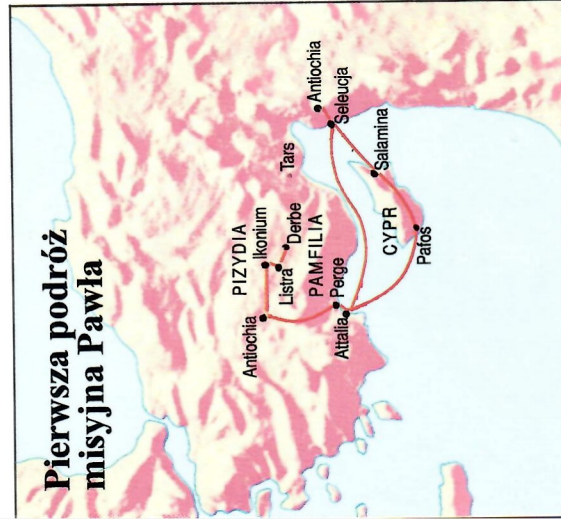
10 Piotr i Korneliusz

Dotychczas Dobra Nowina była głoszona tylko Żydom, nawróconym na judaizm (prozelitom) i Samarytanom (którzy zachowywali Prawo Mojżeszowe). Teraz Bóg daje do zrozumienia, że Jego orędzie jest przeznaczone dla wszystkich (34-35), i odpowiednio przygotowuje Korneliusza i Piotra. Wizja i przesłanie powtarzają się trzykrotnie z wyraźnym pouczeniem Piotra, żeby przetłamał żydowskie przepisy pokarmowe (zob. Kpł 11). Kiedy jednak przychodzi do niego wysłannicy Korneliusza, natychmiast uświadamia sobie głębsze, ludzkie implikacje swojego snu (28). Jeszcze w trakcie przemówienia Piotra następuje druga Pięćdziesiątnica – zesłanie Ducha Świętego na pogan. Po tym wydarzeniu nikt nie mógł już odmówić chrztu tym, którzy otrzymali tak oczywisty znak łaski Boga.

Korneliusz, setnik (1): setnicy stanowili trzon armii rzymskiej. W Nowym Testamencie setnicy stacjonowały w Palestynie przedstawieni są w zycielwym świetle (zob. s. 507).

W czasie pierwszej podróży misyjnej Paweł i jego towarzysze zatrzymali się w Salamianie na Cyprze, gdzie zetknęli się z potęgą cywilizacji rzymskiej.

Pierwsza podróż misyjna Pawła

12 Śmierć Jakuba; uwięzienie Piotra

Kiedy Paweł i Barnaba byli w Jerozolimie, aby przekazać pieniądze zebrane w Antiochii z powodu przewidywanej klęski głodu, Herod (pozuając na obrońcę Prawa) rozpoczął nową falę prześladowań. Gimie Jakub, jeden z trzech najbliższych Jezusowi apostołów. Bóg ma jednak wobec Piotra inne plany i nawet najlepiej strzeżone więzienie nie może Mu przeszkodzić.

Herod (1): Herod Agryppa I, wnuk Heroda Wielkiego (Łk 1,5). Królestwo przekazał mu jego przyjaciel, cesarz Kaligula, a powiększył – Klaudiusz. Jego nieoczekiwaną śmierć (23) w 44 r. opisuje także żydowski historyk Józef Flawiusz. Zob. s. 540.

Przaśniki (3): trwające siedem dni święto obchodzone bezpośrednio po święcie Paschy i uważane za jego część (4).

Cztery oddziały żołnierzy (4): jeden oddział liczący 4 żołnierzy pełnił każdą z czterech straż nocnych dwóch żołnierzy przy Piotrze, dwóch przy brannie.

13-14 Pierwsza podróż misyjna Barnaby i Pawła

Kościół, kierowany przez Ducha Świętego, wysyła swoich najlepszych ludzi z pionierską misją.

Pierwszym etapem jest **Cypr** (13,4-12) ojczyzna Barnaby, gdzie spotykają Elimasa, maga, i pozyskują dla wiary ważną osobistość, prokonsula Sergiusza Pawła. Szwajcar, przyjmując rzymską wersję swojego imienia, Paweł, i staje się przywódcą grupy.

Z **Perge** (13,13) Jan Marek wraca do domu – według Pawła bez uzasadnionego powodu (15,37nn.).

Antiochia Pizydyjska (13,14-52): pierwsza mowa Pawła; opozycja ze strony Żydów.

Ikonium (14,1-6): mieszane przyjęcie; groźba ukamienowania.

Listra (14,6-20): uzdrowienie kaleki; Paweł i Barnaba uznani za bogów.

Derbe (14,20-21): dobre przyjęcie po cudownym uratowaniu Pawła od śmierci przez ukamienowanie w Listrze. Nie zniechęcony tym wydarzeniem Paweł ponownie

Antiochia w Pizydii była miastem rzymskim, położonym w szczególnie dogodnym miejscu, które umożliwilo kontrolę nad obszarem dzisiejszej centralnej Turcji. Paweł stosował swoją taktykę odwiedzania głównych ośrodków regionalnych. Na zdjęciu akwedukt doprowadzający wodę do miasta, z którego dziś pozostały tylko resztki.

odwiedza Listrę i inne miasta leżące na drodze do wybrzeża.

15,1-35 Sobór Jerozolimski

Minęło dziesięć lat, odkąd apostołowie przyjechali do Kościoła poganina Korneliusza i jego rodzinę (rozdz. 10-11), i przez ten czas opozycja przybrała na sile. Kiedy

Nowy Testament a historia

E.M. BLAIKLOCK

Nowy Testament opisuje wydarzenia, które miały zmienić bieg całej późniejszej historii. Cztery Ewangelie, przedstawiając lata działalności Jezusa w różnych środowiskach najbardziej niespokojnej prowincji Rzymu, wyraźnie ukazują także to wydarzeń, między innymi aparat administracyjny funkcjonujący w cesarstwie. Prezentują sytuację, która doprowadziła w 66 r. do najbardziej okrutnej wojny, jaka wybuchła przeciw Rzymowi w jednej z jego prowincji.

Dzieje Apostolskie to dzieło wykształconego Greka, wybitnego historyka, przedstawiające triumfalne rozprzestrzenianie się nchu, który miał zmienić świat. Ruch ten został ukształtowany przez tego, kogo słusznie można nazwać pierwszym Europejczykiem, przez wykształconego rabbię Pawła, który był wszechstronnym znawcą literatury i filozofii greckiej (o czym świadczy mowa na Areopagu) i który był także obywatелеm rzymskim, w najwyższym stopniu świadomym, jak wynika z jego planów ewangelizacji, wartości, siły i znaczenia cesarstwa i *Pax Romana*.

Jeżeli poddamy dzieło Łukasza szczegółowej weryfikacji archeologia wykazała, że jest to możliwe), to okaże się, że był to człowiek, którego cechowała drobniogłowa dokładność. Kiedy przeczytamy jego dzieło w całości, przed naszymi oczami ukazuje się bogate życie Efezu i Koryntu. Wystarczy niekiedy pojedyncze słowo – na przykład „prokonsul-

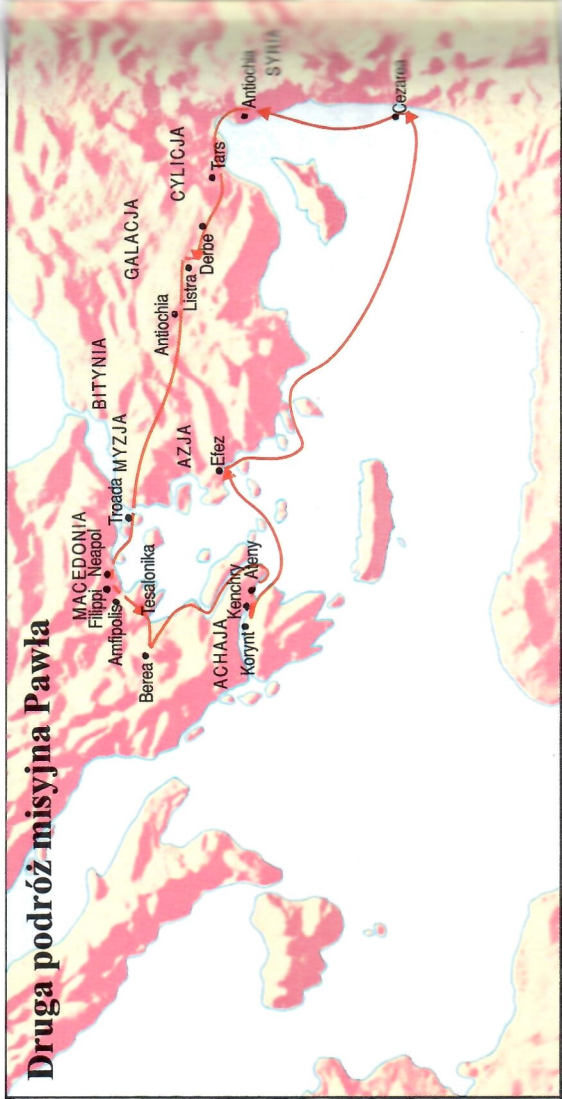
wie” w liczbie mnogiej we fragmencie opisującym bunt w Efezie – żebyśmy dostrzegli okrucie historii...

Listy Pawła, umieszczone w szerokim nurcie starożytnej korespondencji, są równie cenne z historycznego punktu widzenia. Korynt, miasto występu, kosmopolityczne, pseudofilozoficzne, wielojęzyczne, pogrążone w nieładzie, rozmiłowane w dyskusjach, wstrząsane konfliktami, tętni prawdziwym życiem w liście skierowanym do jego niespokojnego kościoła, do którego przelinał duch i wady tego niesformego miasta.

Albo weźmy Apokalipsę – ostatnią księgę Nowego Testamentu – z jej poezją uderzającą niezwykłym bogactwem symboli, ze wszechmiar godną podziwu, zwłaszcza w naszym wieku. Oto mamy tu obraz Rzymu, z jakim nie spotkamy się nigdzie indziej; Rzymu widzianego oczami pełnymi gniewu i oburzenia, Rzymu despotycznego, pijanego krwią, przesiadającego... i skazanego.

Każdy, kto czyta Nowy Testament w kontekście, w jakim powstał, ma otwarte okno na umysłowość, problemy i ducha I wieku. Przed naszymi oczami z wielką wyrazistością ukazują się obrazy z tamtej epoki – burzliwe wydarzenia, na przykład wielkie rozruchy Żydów, niemrawa machina administracyjna rozwinięta na Wschodzie i przysługująca grunt pod przyszłą katastrofę; eksperymenty z marnotrawymi krolami; represyjne ustawodawstwo; anachroniczne formy rządów miejskich; życie w strefach przygranicznych (np. w Listrze); podziały filozoficzne; grupy kolaborantów – te wszystkie jawne symptomy nadchodzącej katastrofy demaskuje Nowy Testament.

Jako zbiór dokumentów historycznych, Nowy Testament jest źródłem jedynym w swoim rodzaju.

stronnicy „zbawienia przez wiarę i obrzezanie” dowiedzieli się o sukcesach Pawła, poczuli się zagrożeni i zaczęli się otwarcie przeciwstawiać jego nauce. Sprawa była na tyle istotna, że aby uniknąć rozłamu, konieczne było podjęcie autorytatywnej decyzji przez apostołów i starszych. Przypomnienie wcześniejszych wydarzeń przez Piotra i sprawozdanie Pawła i Barnaby z dzieła, jakiego Bóg dokonał przez nich wśród pogan, przechylilo szalę zwycięstwa. Końcowe podsumowanie i werdykt wydany przez Jakuba, brata Pana i głowę kościoła jerozolimskiego, znalazły powszechną akceptację.

Poganie mieli tylko dostosować się do chrześcijan żydowskich w określonych sprawach społecznych, tak żeby Kościół mógł tworzyć prawdziwą jedność.

15,36-16,5 Rozstanie Pawła i Barnaby; początek drugiej wyprawy misyjnej; ponowne odwiedziny kościołów w dzisiejszej Turcji

W rezultacie sporu o Marka wyruszyły dwie wyprawy misyjne zamiast jednej. Szczególny dar Barnaby, prawdziwego „syna pocieszenia”, na pewno pomógł jego młodszemu kuzynowi odzyskać późniejszą życzliwość Pawła (2 Tm 4,11).

Sylas (15,40): przedstawiciel kościoła jerozolimskiego (15,22) i, jak Paweł, obywatel rzymski. Dotarł z apostołami aż do Berei (17,14) i znowu przyłączył się do niego w Koryncie. Sylas współpracował z Pawłem w napisaniu (z Koryntu) 1 i 2 Listu do Tesaloniczan; z Piotrem zaś w napisaniu jego pierwszego listu.

Tymoteusz (16,3): decyzja obrzezania Tymoteusza została podjęta dla uregulowania jego statusu jako Żyda, a nie ze względu na jego zbawienie. Paweł żywił szczególne uczucie dla tego lojalnego i nieśmiętego towarzysza i nauczyciela, którego traktował niemal jak syna.

Filippi, inne rzymskie miasto i ośrodek regionalny; obok ruin starożytnego miasta phytie rzymskiej, nad którą spotykali się „bojacy się Boga” (zob. też fot. na s. 36 i 609).

troskę o jego osobę (Flp 1,3nn.; 4,10nn.; 2 Kor 8). Kiedy Paweł wyruszył dalej, Lukasz, który był lekarzem, został. Filippi było centrum medycznym. Zob. komentarz do Flp.

Miejsce modlitwy (13): Żydzi często gromadzili się w małych grupach, żeby się modlić. Dla utworzenia wspólnoty, czyli synagogi, potrzeba było minimum dziesięciu ludzi. Nad rzeką było spokojne miejsce w pobliżu miasta.

Tiatyra (14): później w rodzinnym mieście Lidii powstał kościół (zob. Ap 2,18nn.).

**17,1-15 Tesalonika i Berea
Tesalonika (1-9):** przyjęcie i nauki Pawła w tym porcie morskim i stolicy Macedonii

**16,6-19,41
PAWEŁ PRZYNOŚI EWANGELIĘ DO EUROPY**

16,6-40 W Filippi

W Troadzie, blisko antycznej Troi, Lukasz po raz pierwszy przyłącza się do grupy, Paweł zaś otrzymuje wezwanie, żeby udać się do Europy.

Pierwsza grupa tworząca kościół w Filippi składała się z różnych konwertytów: kobiety trudniącej się handlem i jej rodziny, niewolnicy i strażnika więziennego. Chrzęścian z Filippi będą później dla Pawła źródłem radości ze względu na swoje wierne i oddane poparcie i stałą

Via Egnatia, poryta kołami wozów, była drogą Pawła i jego towarzyszy udających się z Filippi do Tesaloniki.

Duch Święty w Dziejach Apostolskich

G.W. GROGAN

Działanie Ducha Świętego w szczególny sposób zostało uwidocznione w księdze Dziejów Apostolskich. Można nawet powiedzieć, że na kartach tej księgi Jego działanie dominuje nad wszystkim innym. Dzieje Apostolskie równie dobrze można by nazwać: „Czyni Chrystusa zmartwychwstałego dokonanego przez apostołów mocą Ducha Świętego”.

Osoba Boska

Księga daje wyraźnie do zrozumienia, że Duch jest osobą, ponieważ czyni to, co może uczynić tylko osoba. Duch mówi (1,16; 8,29; 10,19 itd.) i pobudza innych do mówienia (2,4; 4,8; 31 itd.). Daje świadectwo (5,32), wysyła chrześcijańskich misjonarzy (13,4), zabrania pewnych działań (16,6-7) i wyznacza ludzi na urząd w Kościele (20,28). Jest związany z innymi osobami (15,28) i jest wyraźnie stawiany na równi z Bogiem (5,3-9).

Dar Chrystusa

Z Dz 1,1 można wnosić, że Jezus kontynuował swoje dzieło po wniebowstąpieniu za pośrednictwem Ducha Świętego. Jest On darem, jakiego Chrystus po wniebowstąpieniu udzielił swoim uczniom (2,33), i jest nazywany „Duchem Jezusa” (16,7). Nazywa się Go też „obietnicą Ojca” (1,4).

Założyciel Kościoła

Kościół, jaki znamy dzisiaj, został założony w dzień Pięćdziesiąticy. Szum wiatru i ogień (2,2-3) to starotestamentowe symbole bóstwa (zob. Wj 19,18; 1Krl 19,11-12). Dar języków (2,4-13) mógł być specjalnie wybrany przez Boga jako symbol powszechności Kościoła, jego obecności wśród ludzi wszystkich języków. Duch utworzył wspólnotę miłości i braterstwa (2,43-46) i został obiecany tym, którzy odpowiadają na orędzie chrześcijańskie (2,38; zob. też 5,32).

Jednocząca siła rozwijającego się Kościoła

Łukasz żywo interesował się szerzeniem Dobrej Nowiny i wynikającą stąd ekspansją Kościoła w wyniku z działania Ducha. W dzień Pięćdziesiąticy Kościół składał się z Żydów i prozelitów (pogan, którzy przyjęli judaizm) i których uważano za Żydów (2,10). Żydzi nienawidzili Samarytan jako nieczystych rasowo odstępców, ale w Dz 8,14-17 czy-

tamy, że Duch zastąpił na wierzących Samarytan. Znamienne jest, że nastąpiło to dopiero wtedy, kiedy żydowski apostołowie natoczyli na nich ręce, poświadczając w ten sposób swą postawę miłości i braterstwa, jak również fakt, że „zbawienie jest od Żydów” (J 4,22). Bariera między Żydami a poganami została przełamana w Dz 10,44-48 (zob. też 11,1-18), kiedy w czasie głoszenia przez Piotra Ewangelii poganom powtórzyły się zjawiska, które za sprawą Ducha wydarzyły się w dzień Pięćdziesiąticy. Łukasz opisuje też, jak grupa uczniów Jana otrzymała Ducha (19,1-7). Takie fragmenty ukazują, jak Duch jednoczył w Kościele różne grupy i nie dopuszczał do jego rozbitcia.

Siła podtrzymująca świadectwo Kościoła

Kościół otrzymał Ducha Świętego, aby mógł dawać świadectwo o Chrystusie (1,8; por. 4,33). Duch kierował Kościołem, kiedy ten wysyłał Barnabę i Szawła do pogan, żeby głosili im Słowo Boże (13,1-4), tak jak wcześniej pod Jego wpływem Piotr głosił Ewangelie Korneliuszowi i jego przyjaciółom (10,19nn.; por. też 8,29; 16,6-7). Apostołowie, pełni Duchem, przemawiali z mocą (4,8,31; 6,10) na tełach życia i świadectwa nowej wspólnoty (6,3,5; 11,22,24). Duch Święty dał ludziom moc objawiania Chrystusa zarówno słowem jak i zyciem.

Życie Kościoła

Duch Święty interesował się rozwojem duchowego życia Kościoła, gdziekolwiek on był (9,31). Wyznaczał starszych, którzy kierowali Kościołem (20,28). Nowy wiek miał być wiekiem prorocstwa (2,17-18), nauczania i rozwijania samego Kościoła (15,32) oraz zapowiedzi rzeczy przyszłych (11,28; 21,4). Kościół podlegał zgromadzenia i poszukiwał przewodnika i wierzył, że takim przewodnikiem jest dla niego Duch Święty (15,28).

Dzieje Apostolskie zajmują więc wyjątkowo miejsce w objawieniu osoby i roli Ducha Świętego. Opisują one spełnienie, które jest także nowym początkiem. Prorocstwa Starego Testamentu i obietnice Pana Jezusa o Duchu Świętym znajdują swoje spełnienie w dzień Pięćdziesiąticy. Nowy wiek, wiek Ducha, zapowiedziany przez Jezusa i tak wyraźnie obecny w listach, już się rozpoczął.

Agora, czyli forum, w Atenach. W głębi widać akropol, nad którym góruje Partenon. Na prawo wzgórze Aresa, gdzie zwykle odbywały się posiedzenia areopagu. Paweł wyjaśniał swoją nową naukę przed areopagiem. W tamtych czasach areopag zbierał się zapewne w „stoa”, budynku otoczonym kolumnami (rekonstrukcja na zdjęciu po lewej stronie).

nie było jedynie słomianym ogniem (zob. 1 Tes 1,2-10; 2 Tes 1,3-4). Żydzi byli zardziśnieni, ponieważ tutaj, jak i gdzie indziej, Paweł pozyskał „pobożnych Greków”, tych, którzy byli sympatykami judaizmu i których oni sami (Żydzi) spodziewali się pozyskać jako prozelitów.

Berea (10-15): tutejsza grupa Żydów znała była z niezależnych badań Pisma.

17,16-34 Paweł w Atenach

Apostoł Paweł, jako dobry strateg, pracował w wielkich miastach imperium rzymskiego, wybierał centra leżące na szlakach handlowych, porty morskie, miejsca, gdzie panował

ożywiony ruch. Z takich centrów orędzie mogło rozprzestrzeniać się jak płomień, we wszystkich kierunkach. Paweł rozpoczął od dzisiejszej Turcji, przedostał się do Grecji i następnie skierował wzrok ku Rzymowi i jeszcze dalej, ku Hiszpanii. Tak więc z Berei udał się do Aten, miasta o tysiącletniej historii, opromienionego chwałą dawnej świetności, kolebki demokracji, ojczyzny Ajschylosa, Sofoklesa, Eurypidesa, Tukidydesa, Platona, Sokratesa, największego uniwersytetu ówczesnego świata, centrum filozofii, literatury, nauki i sztuki – ale twardego gruntu dla Ewangelii.

Epikurejczycy (18): materialści, których filozofia często sprowadzała się do szukania przyjemności.

Stoicy (18): racjonalści głoszący filozofię samowystarczalnej i obojętnej na okoliczności zewnętrzne ascetycznej egzystencji.

Nowi bogowie (18): Paweł tak ściśle łączył ze sobą Jezusa i zmartwychwstanie (*anastasis*), że Ateńczycy myśleli, iż chodzi o dwóch nowych bogów. Wiele szkół filozoficznych wierzyło w nieśmiertelność duszy, ale Grecy uważali zmartwychwstanie „cielesne” za nonsens (32).

Areopag (19): starożytny trybunał o wielkim prestiżu; może udzielał on zezwoleń na publiczne nauczanie.

W Nim żyjemy i poruszamy się... (28): Paweł cytując poetę Aratosa z Soloi w Cylicji. Legenda głosi, że Epimeneides doradził Ateńczykom wzniesienie ołtarza „nieznanym bogom”.

18, 1-17 Paweł w Koryncie

Zob. komentarz do I Kor. Paweł był tam za czasów prokonsula Galliona, prawdopodobnie w 50 r. Jego decyzja miała ważne znaczenie dla wiary chrześcijańskiej (zob. s. 573).

Akwila i Pryscylla (2): producenci namiotów albo rymarze. Zostali wiernymi przyjaciółmi Pawła. Podróżowali do Koryntu, Efezu i potem znów do Rzymu.

Ta gościnna para była wszędzie wielką pomocą dla młodych kościołów.

Edykt Klaudiusza (2): wydany ok. 49-50 r. przeciwko Żydom za „nieustanne wzniecanie niepokojów pod wpływem Chrestosa”, co niewątpliwie świadczy o polemikach między chrześcijańskimi i niechrześcijańskimi Żydami.

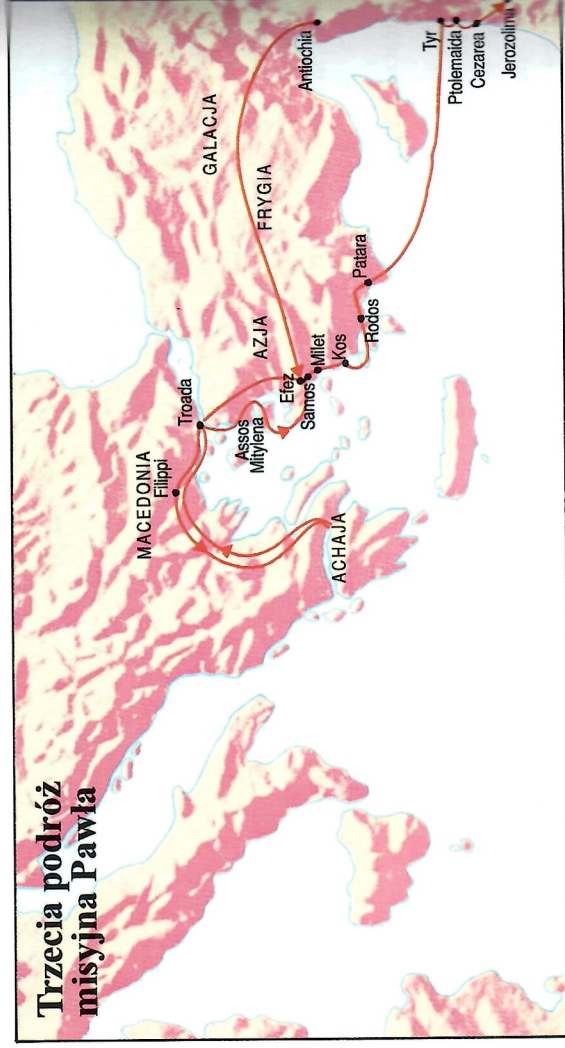
18, 18-28 Powrót Pawła do Antiochii; początek trzeciej podróży misyjnej; spotkanie Apollosa z Akwila i Pryscyllą

Apollós (24): dzięki Akwili i Pryscylli ten elokwentny aleksandryjczyk miał wielki wpływ w kościele w Koryncie (zob. I Kor 1,12; 3,4nn.).

19 Paweł w Efezie

Efez był wielkim centrum handlowym, chociaż jego sławny port zaczął być już zamulany. Miasto, położone na krancu azjatyckiego szlaku karawanowego, było przyczółkiem między Wschodem a Zachodem. Według tradycji Efez był miejscem osiedlenia się apostoła Jana. Działalność

Trzecia podróż misyjna Pawła

Rozległe ruiny Efezu, wznoszące się od czasów Pawła, obejmowały też teatr, w którym tłum krzyczał: „Wielka Artemida Efeńska”. Uplynęło wiele lat, zanim znaleziono miejsce, gdzie stała prawdziwa świątynia poświęcona bogini. Dzisiaj ze świątyni, która była jedynym z cudów starożytnego świata, pozostał rozległy prostokątny teren z roztartymi tu i ówdzie szczątkami kolumn. Pobliskie muzeum efezańskie przechowuje dwie statuy bogini o większej wielkości niż naturalną. Na zdjęciu rzymska wersja posągu, wykonana z białego marmuru (inne fot. z Efezu na s. 573, 605, 607, 646).

Pawła była tu tak skuteczna, że zagroziła bytowi miejscowych złotników. Prawdopodobnie siedem kościołów, o których wspomina Ap 1,11, jak również kościoły w Kolosach i Hierapolis, zostały także założone w tym samym okresie.

Szkola Tyrannosa (9): sala wykładowa, z której Paweł korzystał w wolnym czasie od godziny jedenastej do szesnastej.

Magia... księgi (19): miasto słynęło z papirusowych zwojów zawierających formuły magiczne, znanych w świecie rzymskim jako „listy efeskie”.

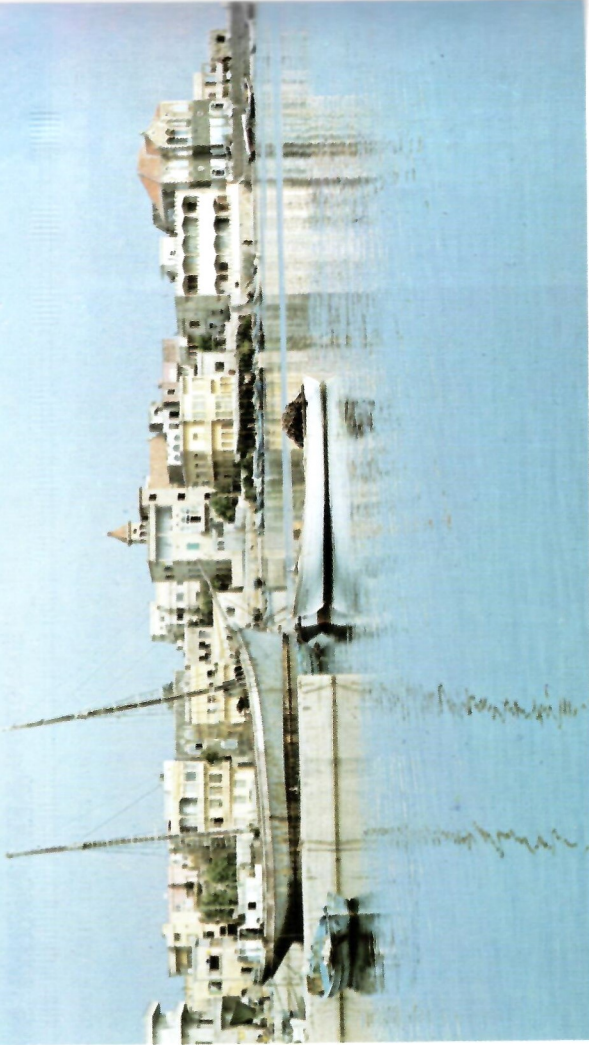
Artemida (Diana): kult przyjął nazwę od imienia bogini greckiej, ale nadal czcił posąжки bogini-matki

o wielu piersiach, typowe dla starożytnej religii Azji Mniejszej. Świątynia należała do siedmiu cudów świata i była cztery razy większa od Partenonu. Posąg, który spadł z nieba (35), był metcorytem o kształcie przypominającym posązek bogini; przechowywano go w świątyni.

Teatr (29): idealne miejsce zgromadzenia dla tłumu, który mógł liczyć 25 000 ludzi.

Azjarchowie (31): ważni urzędnicy odpowiedzialni za utrzymanie porządku kultu religijnego.

Sekretarz (35): wysoki urzędnik miejski, odpowiedzialny przed Rzymem za podobne nielegalne zgromadzenia.

Paweł stale podróżował, przemierzając wielkie odległości łądem i często przepływając Morze Śródziemne. Na zdjęciu Tyr, jeden z portów, do którego często zawijał.

20-28

DROGA PAWŁA DO RZYMU

20,1-16 Paweł wyrusza do Jerozolimy

2 List do Koryntian uzupełnia pewne szczegóły dotyczące okresu opisanego w 20,1-6. Apostoł zajmuje się zbiórką pieniędzy dla ubogich chrześcijan w Jerozolimie (osoby wymienione w w. 4 są delegatami kościołów nawróconych pogan). Jego misja wśród pogan spotkała się z ostrą krytyką ze strony Żydów. Kolekta jest wielkim gestem braterstwa, praktycznym wyrazem jedności Żydów i pogan w Kościele Chrystusa, czyns bardzo dla Pawła ważnym. Stąd jego decyzja powrotu do Jerozolimy.

Przed opuszczeniem Efezu Paweł napisał 1 List od Koryntian. Z Macedonii (1) napisał 2 List do Koryntian. Z Koryntu napisał List do Rzymian. Prawdopodobnie w tym okresie odwiedził także dzisiejszą Albanię i Jugosławię (Iliria, Rz 15,19). W Filipii, do grupy zmierzającej do Jerozolimy, przyłącza się Łukasz.

Troada (7-12): interesujący opis oddawania cwiwe wczesnym Kościołom, które odbywało się w niedzielną wieczorem. Celebrowano na nim Wieczerę Pańską, po której spożyto wspólny posiłek (11); Paweł mówił bardzo długo (jeszcze nie było Nowego Testamentu); prywatny dom oświetlony był pochodniami; długie słuchanie do późnej nocy okazało się ponad siły zmęczonego Eutecha.

20,17-21,14 Przemówienie Pawła do starszych z Efezu; z Miletu do Cezaru

Jest to jedyne w Dziejach Apostolskich przemówienie skierowane do chrześcijan i jedyne przemówienie Pawła zanotowane przez Łukasza, który je osobiście słyszał. Apostoł przewidział wewnętrzne i zewnętrzne trudności, przed jakimi stanie Kościół. Ap 2,2 pokazuje, jak starsi wykorzystali jego ostrzeżenie.

Doświadczenia (20,19): w Azji Paweł przeżył wiele trudnych chwil, nie mówiąc o zamieszkach w Efezie (zob. 2 Kor 1,8-11).

Filip... jeden z Siedmiu (21, 8): zob. Dz.6,5; 8,4-10
Agabos (21,10): tego rodzaju prorokowanie znane jest ze Starego Testamentu (np. Ezechiel).

21,15-23,35 Paweł w Jerozolimie; aresztowanie

Do judeochrześcjan w Jerozolimie dotarły fałszywe pogłoski, że Paweł uczy Żydów, iż powinni odrzucić obrzezanie i Prawo. Sytuacja jest tak poważna, że Łukasz nawet nie wspomina o funduszu dla biednych, zbieranym przez Pawła z tak wielkim zaangażowaniem.

Ślub (21,23): por. Lb 6,13-21. Identyfikując się z tymi ludźmi, Paweł wyraźnie okazuje szacunek i posłuszeństwo wobec Prawa.

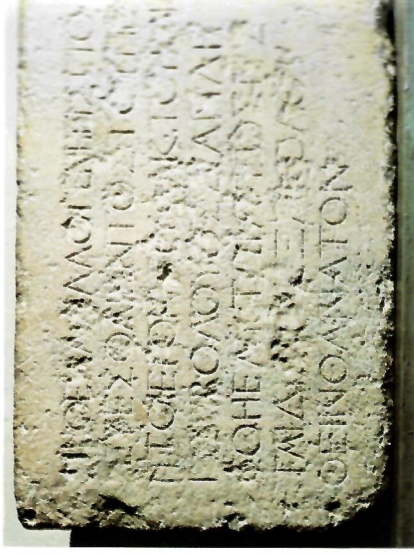
Chłęków wprowadził do świątyni (21,28):

każdy mógł wejść na dziedziniec zewnętrzny, ale napisy greckie i łacińskie zabraniały poganom, pod karą śmierci, wchodzenia na dziedziniec wewnętrzny. Zob. s. 496.

Twierdza (21,34): zapewne cała kohorta stacjonowała w twierdzy Antonia, połączonej zewnętrznym dziedzińcem świątyni dwoma rzęдами schodów.

Figipcjani (21,38): przywódca sykaryjczyków, którzy zabijali Rzymian i prorzymskich Żydów. Zamordowali arcykapłana Ananiasza w 66 r.

Czy wolno...? (22-25): obywatel rzymski miał prawo do uczciwego procesu, a nawet uznany za winnego nie mógł być biczowany. Bicz złożony z kilku rzemieni zakończonych kawałkami otwory

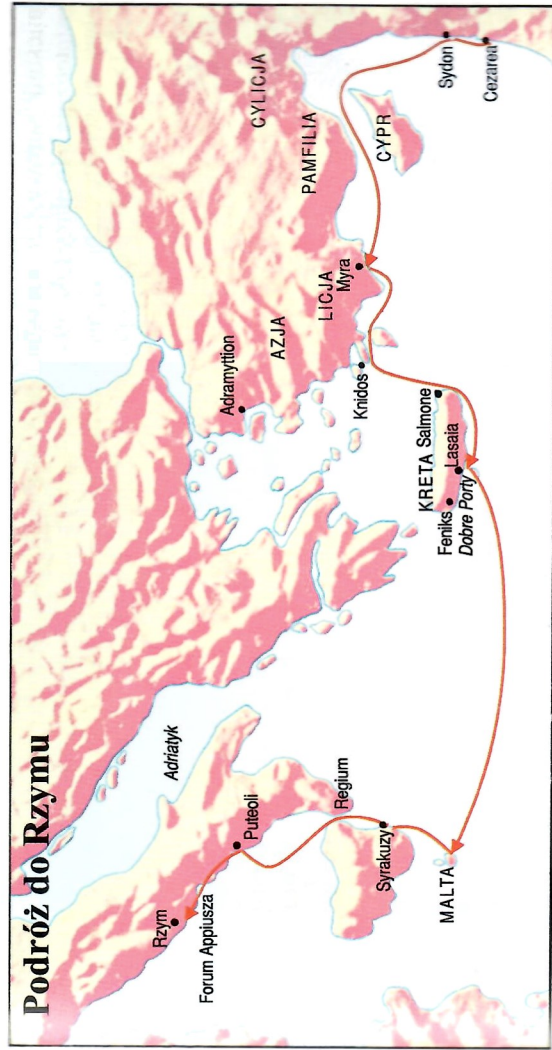
Jedna z inskrypcji greckich ze świątyni w Jerozolimie zabraniająca nie-Żydom wstępu do wewnętrznych dziedzińców świątyni pod karą natychmiastowej śmierci.

lub kości był narzędziem znacznie groźniejszym niż „rózgi” Filipian.

Cezarea (23,23): kwatery główna administracji rzymskiej prowincji Judei. Tak silna eskorta dla Pawła i jego przyjaciel – piechota, jeźdźcy, oszczepnicy wskazuje na niepokoje panujące w okolicy.

Feliks (23,24): następca Piłata, namiestnik Judei od 52 do 59 r. Rezydował w pałacu zbudowanym przez Heroda Wielkiego (35).

Podróż do Rzymu

Paweł spędził dwa lata w więzieniu w Cezarei, porcie zbudowanym przez Rzymian na bazę administracyjną i komunikacyjną. Na zdjęciu rzymskie stupy, obmywane przez fale morskie, włączone później do fortyfikacji z czasów wojen krzyżowych.

12,1), była jego trzecią żoną. Była ona prawdopodobnie źródłem informacji Feliksa o chrześcijanach. Słowa Pawła o „sprawiedliwości, wstrzeмиliwości i przystępnym sądzie” nie przypadły do gustu tej parze, zwłaszcza że Feliks spodziewał się wysokiej łapówki od swojego więźnia (26).

Przed Festusem (25,1-12). Festus nie był długo namiestnikiem, umarł bowiem w 62 r. Jego próba pozyskania sobie łask Zydów zmusiła Pawła do odwołania się do cesarza. Spodziewał się, że Neron okaże się bardziej sprawiedliwy niż Sanhedryn.

Przed Agryppą (25,13-26,32). Chodzi o Agryppę II, syna Heroda wspomnianego w Dz 12,1 i prawnuka Heroda Wielkiego, Berenike, jego siostra, z którą żył jak z żoną, zakończyła swoją niechlubną karierę jako kochanka cesarza Tytusa i Wespazjana. Kiedy Festus usłyszał słowa Pawła o zmianach w twychwianiu, uznał go za szaleńca. Agryppa natomiast obrócił całą sprawę w żart, chcąc zachować twarz przed Festusem i nie chcąc narazić się Żydom, odrzucając autorytet proroków.

Opowiadanie Pawła o nawróceniu różni się w rozłożeniu akcentów od tego miejsca do rozdziału 22. „Oścień” to siła, która zmusza go do zmiany kierunku życia. Wersety 16-18 streszczają słowa Pana na drodze do Damaszku, słowa Ananiasza i orędzie otrzymane przez Pawła w świętych (22,17nn.).

27-28 Podróż Pawła do Rzymu; rozbicie okrętu i areszt domowy

W czasie podróży trzykrotnie zmieniano okręty. Z Cezarei do Myry Paweł płynął

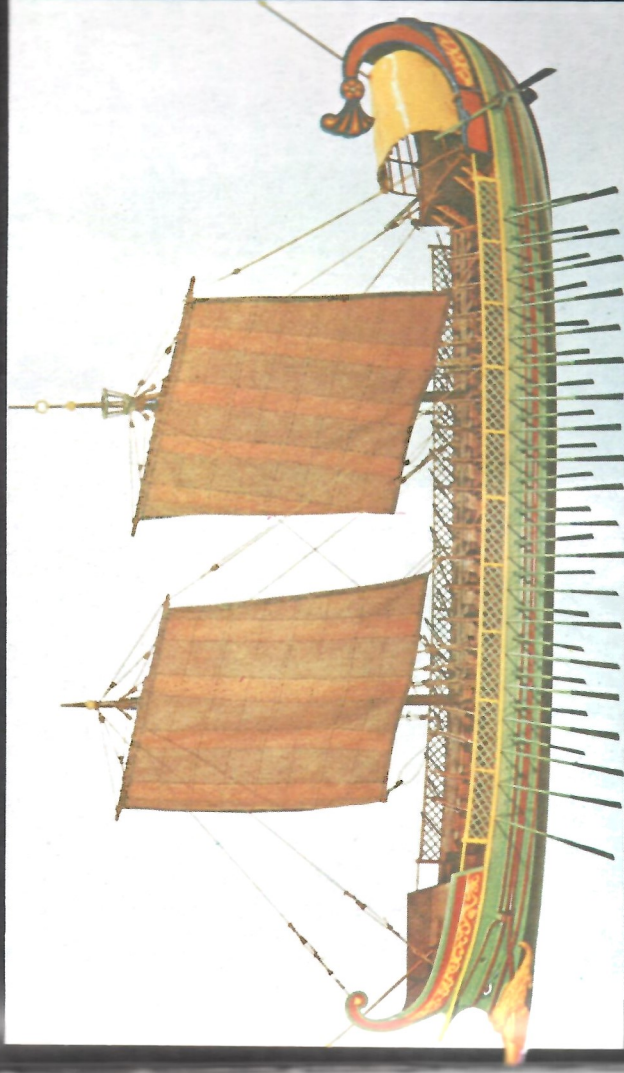
Po drugiej stronie zatoki, zwanej dziś Zatoką św. Platyna u brzegów Malty, wyrzyna się w morze piaszczysty cypel. Wszystko zgadza się tu z podanym przez Łukasza opisem rozbicia okrętu: kiedy starali się doprowadzić okręt do zatoki, wpadli na mieliznę i zaczęli tonąć. Załoga i pasażerowie dopłynęli do brzegu na resztkach okrętu.

Modele z Maritime Museum, Hajfa, Izrael

Rzymski statek do przewozu zboża

Rzymski okręt wojenny

statkiem przybrzeżnym; z Myry do Malty statkiem handlowym (przewożącym zboże w regularnych rejsach między Aleksandrią a Rzymem); z Malty do Puteoli w Zatoce Neapolitańskiej innym statkiem handlowym. Łukasz po mistrzowsku opisuje tę pełną przygód podróż, w której Paweł wykazywał niezwykłą odwagę i zdolność kierowania ludźmi w momentach krytycznych. Tak więc Paweł dociera wreszcie do Rzymu, chociaż w okolicznościach, jakich sobie nawet nie wyobrażał.

Na pewnym odcinku, po obu stronach starożytnej drogi Via Appia, biegnącej poza Rzymem, stoją pomniki. W pobliżu znajdują się katakumby, gdzie później chrześcijanie spotykali się potajemnie, nie chcąc narażać się na prześladowanie.

Minął post (27,9): Dzień Pojednania, wzniesienie podziemi. Była to pora niebezpieczna dla żegluga, trwała aż do połowy listopada.

Łódź ratunkowa (27,16): była holowana za rufy Syrtu (27,17): mielizny i wiry przy wybrzeżu północnoafrykańskim.

Ani słońce, ani gwiazdy (27,20): bez których niemożliwe było wyznaczenie kursu i ustalenie porzezy.

Dioskurowie (28,11): Kastor i Polluks, patronowie żeglarzy.

Przez całe dwa lata (28-30): Paweł wykorzystywał ten okres aresztu domowego. Nie wiemy, co stało się z nim potem. Najprawdopodobniej został zwolniony, udał się do Hiszpanii, jak planował, i wrócił na Wschód przed późniejszym uwięzieniem i straceniem ok. 67 r.

